

Lipsius, Belgioioso és a Bocskai-felkelés. A címben szereplő három név, három személyiség közti kapcsolat az utóbbi kettő esetében természetes, a magyar történetírásban magától értetődő. Az első, a híres németalföldi filozófus nevét azonban kevésbé szokták ehhez a kettőshöz párosítani. Hogy e három személy közötti kapcsolat érthető legyen, meg kell ismerkednünk egy negyedik névvel is. Bernardino Magniról, aki Milánóban született, s a kapcsolatot jelenti a fenti három között, semmit nem tudunk azon kívül, amit magáról elárul. Az a kevés azonban elegendő ahhoz, hogy újabb fontos adalékokat tudjunk meg az 1604–1606-ban egész Európa figyelmét és érdeklődését kiváltó magyarországi események visszhangjáról.

Magninak négy, Lipsiushoz írt levele és néhány ezekhez kötődő egyéb irata maradt ránk; legalábbis ennyi található a Biblioteca Ambrosiana egyik kéziratában, amely az előlapja tanúsága szerint Alberico Barbiano jóvoltából került 1676-ban a könyvtár birtokába. A minket érdeklő és később publikálandó levelek közül az első 1604. október 9-én Kassán, a második 1606. január 13-án Prágában kelt.¹ A kassai levél különösebben nem érdekes: kiderül belőle, hogy Magni régóta Lipsius nagy rajongója, és hogy az olasz titkárként állt Belgioioso szolgálatába, így került Magyarországra. Tulajdonképpen ennek kapcsán ragadja meg az alkalmat az írásra, ugyanis kiderül, hogy a generális és a filozófus jó barátok: Magni egyenesen „tuus amantissimus”-ként nevezi meg Belgioiosót.² Ez a tény, amely tudomásom szerint eddig nem volt ismeretes a magyar szakirodalomban, kissé meglepő, annak ellenére, hogy Lipsius már régóta katolikus volt; Barbiano grófnának a kassai eseményekben játszott szerepe miatt ugyanis nálunk eléggé negatív a megítélése. Gondolhatnánk persze humanista szövirágra is, de két évvel későbbi levelében Lipsiust Belgioioso „praecipuus inter amicos carissimossa”-ként aposztrofálja, ez pedig már aligha lehet véletlen.³

A második levél már jóval izgalmasabb az előzőnél; ebben Magni hosszas hallgatása miatt mentegetőzik: „Írtam ugyan neked, míg Kassán időztem, még a lázadás előtt, de aztán meggondoltam magam, mert a grófra (ti. Belgioiosóra) vártam, hogy visszatérjen a városba. Diószegnél azonban győztek a lázadók, Kassa pedig nem engedett se be, se ki senkit. Így én, mintegy börtönben rekedtem itt, és csak sok havi viszontagság után tudtam először Bécsbe, majd Prágába elvergődni.”⁴ Levele megírásának azonban nem ez volt az apropója. A minket különösen érdeklő és a levél megírásának okára fényt derítő rész az irat közepe felé olvasható. Ebben arról esik szó, hogy a grófnak elmondta, egy olyan irat megírására készül, amely válasz lenne Bocskainak és titkárainak a hazugságaira, amelyeket Gotthardus Arthusius Dantiscanus *Mercurius Gallo-Belgicus*ának 1605-ös kiadásában olvasott a felkelés okairól.⁵

A *Mercurius Gallobelgicus* Frankfurtban megjelenő periodika volt, amely egész Európában történt eseményekről tudósított rendszeresen, gyakran évente megjelenve. Hallatlan népszerűségét már ez is bizonyítja; többek között ez a latin nyelvű kiadvány csillapította a nyugat-európai protestáns és

¹ Magni leveleit és az emlékiratot vö. Milano Biblioteca Ambrosiana = (BA) D 325/3 inf. Fol. 1r–12v, fentebb idézett két, Lipsiusnak írt levelét uo. Fol. 7r–8v, 11r–12v. A kötetben található négy Magni-levél mindegyike szerepel a Lipsius-repertóriumban: *Inventaire de la correspondance de Juste Lipse 1564–1606*. Par Alois GERLO, Hendrik D. L. VERVLIET. Anvers, 1968. Éditions Scientifiques Éi'rasme, 374, 385, 394, 396.

² BA D 325/3 inf, fol. 7r.

³ Uo. 11r.

⁴ „Scripseram iamdiu inclusam, quam iudebis epistolam, dum essem Cassoviae et ante Hungaricam rebellionem, dum comes Johannis Jacobus Barbianus dominus meus gratiosissimus esset in castris, ut illam tibi exararem nunciam devocionis(!) meae erga te et nomen tuum, distuli tamen transmittere, ad redditum dicti comitis, qui post cladem Germanorum ad Diasecolim a civibus Cassoviensibus, qui ad Botscaicum caput rebellium deffecerant, minime receptus est, nec mihi concesso facultas recedendi, remansi in ea civitate volens nolens, non liber, non captivus, per tot menses, ut parum defuerit quin fatalem diem obierim ex moerore et vitae taedio tandem Deus qui nunquam deserit fideles suos, perduxit me Viennam cum salute, sed cum Pragam pervenissem...” BA D 325/3 inf, fol. 11r.

⁵ ARTHUSIUS DANTISCANUS, Gotthardus: *Mercurius Gallobelgici succenturiati*... Francofurti, 1605.

a nagyvilág híreire kíváncsi közönség hírérségét. Ha valakinek sikerült ebbe bekerülnie, óriási propagandisztikus lehetőséghez jutott, hiszen megismertethette az ügyét a nyugati közvéleménnyel. De igaz volt ez fordítva is: ha valakinek rossz híret keltették benne, ugyancsak igyekeznie kellett, hogy lemossa a becsületén ejtett foltot. Az 1605-ös kiadás szinte egész Európából közöl híreket, de az eseményekre tekintettel Magyarország mellett a címben kiemelik Erdélyt is. A történéseket 1604 őszétől 1605 teléig tartalmazza ez a vaskos, több mint 700 oldalas kötet.

Magni tehát, aki részben szemtanúja volt az eseményeknek, azért ragadott tollat, hogy megcáfolja azokat a vádakot, amelyekkel urát illették. „Olaszul vetettem papírra az eseményeket – írja –, amelyeket Kassán átéltem, a latin változatot még nem készítettem el, mert még várok arra a kéziratra, amelyet a gróf ígért nekem az eseményekről.”⁶ Ez az irat feltehetően az az emlékirat, amelyet már Benda Kálmán is annyit keresett, de nem talált meg, és amelyet a támadások kereszttüzébe került Belgioioso készített öngazalósként magyarországi működéséről, pontosabban arról, amit felső-magyarországi főkapitányként 1603–1604-ben tett. Nem tudni, hogy akár ez, akár a Magni által írt emlékirat végül eljutott-e Lipsiushoz. A Belgioioso-féle irattal itt most annak terjedelme miatt nem foglalkozom, tendenciájában különben is hasonló Magnijéhez.

Gothardus Arthusius tehát Magni szerint sok hazugságot közölt munkájában Bocskai és a kassaiak által küldött irományokból különösen pedig Barbiano gróf viselt dolgairól műve 6. kötetének 2. könyvében. A szerzőt nyilván megtévesztették ezek, máskülönben nem adott volna igazat a császár és az anyaszentegyház ellenségeinek, a grófnak a kárára. A sok hazugság kényszerítette a gyors válaszra, hogy a Mercurius a következő kiadásában azokat helyrehozza, máskülönben annyit fog érni, mint egy halsaláta. A hivatkozást pontosan, oldalszámra megadja.⁷ És most lássuk, hogyan is szólt az a rész, amely annyira felháborította Magnit és Belgioiosót.

⁶ „cum eodem comiti Johanni Jacobo dixissem velle tibi transmittere copias narrationis meae idiomae Italico, et Latino, ut ea visa possis inscriptis tuis habere eam rationem, quae tibi pro veritate videbitur(o) laudavit intentionem...” BA D 325/3 inf, fol. 11v.

⁷ „Era debito mio scrivere già con pezzo fa la ribellione di Steffano Botscaj et altri signori e baroni del’ Ongaria e di Transilvania, et anco de citadini giudice e giurati del magistrato di Cassovia, come quello che mi sono trovato presente quasi a tutto quanto e seguito, non havendo causa di scrivere per relationi d’altri, ne de interessati et appasionati, li quali per scusa delle loro brutezze hanno pubblicato le cose molto diversamente da quali inganato Gottardo Arthusio di Danzicha ha fatto comparere in scena quello suo Mercurio Gallo Belgico in habito succinto, e sopra relationi e scritti mandatoli dal Botscaj e da quello di Cassovia li ha fatto racontere tante buggie et in particolare contra il signor conte Giovanni Giacomo Barbiano Belgioioso in quelle sue narrationi istoriche del’anni 1604. e 1605 contenute nel secondo libro del tomo sesto che ben’ si conosce essere statte le istesse menzogne mandate dal Boscay anco in altre parti cumulando falsità sopra falsità... non ne voglio dare tutto il carico al’ Arthusio perché non posso credere che ciò havesse scritto se si fosse solamente potuto pensare, che fossero scritti non veri perché ne per dare gusto a quelli ribelli di sua maestà cesarea e di santa chiesa catolica romana ne per tutto l’oro del mondo haverebbe voluto contra la verità offendere il signor conte di Belgioioso, ne altro qualsivoglia benché di basso stato, perché ad un’ tanto virtuoso e dotto scrittore non deve cadere nel’ animo cosa si indegna di mordere alcuno con falsità, ne pensiero ne anco meno che honorato, anzi che tengo per certo ch’egli se sii pensato che cosi fosse pontualmente vero, et in bona fede habbi scritto tutto, ma con questo non si puo negare che dalla sua penna non siano uscite cose non vere in pregiuditio di detto signor conte, in maniera che conosciuta la verità spero che vorrà per honore suo correggere l’istoria e fare palese da chi sia statto inganato mostrandone quello degno risentimento che si converrà per scusa del suo Mercurio acciò di succintamente non diventi fastigato,” 1606-os levelében is felpanaszolja a Mercurius hamis állításait: „... prevenisset narratio Mercurii illius Gallo Belgici a Gottardo Arthusio Dantiscano edita, anni 1605 qui adductus litteris secretariorum Botscaj et civium Cassoviensium multa falsa narravit...” BA D 325/3 inf. Fol. 3rv, 11v.

A magyar rendek, így a Mercurius, miután az 1604. évi januári országgyűlés hírhedt XXII. artikulusa miatt tiltakoztak, ugyanezt megismételték a gálszécsi gyűlésen,⁸ mivel Belgioioso elfoglalta az összes kassai templomot, nem engedte meg még azt sem, hogy a polgárok legalább otthon hallgathassanak prédikációt, vagy olvashassák a szentírást.⁹ A gróft nemcsak a kérés nem hatotta meg, hanem még a kassaiak bevételeit is magához ragadta. Azt sem engedte, hogy a halottakat a városban a monostor mellett eltemessék. De még ez sem volt elég, kölcsönt akart kérni Bocskaitól, aki azonban ezt megtagadta; erre ő bosszúból elhatározta, hogy megtámadja és kifosztja két várát. Amikor erről Bocskai értesült, közhírré tette, hogy felfogadja a hajdúkat, és a zsoldon felül minden zsákmányt nekik hagy. Így sikerült 6000 császári zsoldban álló hajdút átállítania, akik négyezer különböző nemzetiségű katonát öltek meg. Belgioioso 300 lovasával elmenekült, először Nagyváradra, majd miután a hajdúk átkeltek a Tiszán, Kassát elhagyva Eperjesre, onnan pedig Szepes várába menekült Thurzó Kristófhoz. A várát a hajdúk keményen ostromolták, és el is fogták volna Belgioiosót, ha közben nem jelenik meg Basta Kassa irányában. Ekkor visszahúzódtak. Eddig a minket érdeklő rész.¹⁰

Erre a három oldalra (ennyire rúg a Mercuriusban a felkelés okainak elbeszélése) az olasz titkár 5 pontban kívánt reagálni; ez az 5 pont adná tehát a cáfolatát a Bocskai és hívei által terjesztett

⁸ KÁROLYI Árpád: *A huszonkettedik articulus: (Az 1604: XXII. törvényzcikk). Történelmi tanulmány.* Bp. 1885.

⁹ A gálszécsi országgyűlésről és iratairól vö. *Magyar Országgyűlési Emlékek.* 11. (1602–1604). Szerk.: FRAKNÓI Vilmos, KÁROLYI Árpád. Bp. 1890. 577–599. Belgioioso kassai tevékenységéről, intézkedéseiről: PAULINYI Oszkár: *Iratok Kassa szabad királyi város 1603–1604-ben megkísérelt rekatolizálásának történetéhez.* In: *Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár.* 14. Szerk.: MÁLYUSZ Elemér. Bp. 1930. 11–111.

¹⁰ „Eandem protestationem Ordines Galseti repetierunt, cum Belioiosa occupatis, quae Cassoviae erant, templis, ne permitttere quidem civibus vellet, ut domi suae vel conciones instituerent, vel in libris sacris lectitarent. Nihil commotus autem hac Ordinum protestatione Belioiosa, reditus Cassoviensium ad se pertraxit, pagos, vineta, molendina, prata, agrosque et segetes sibi adiudicavit. nec permitttere voluit, ut corpora defunctorum in civitate iuxta monasteria sepelluntur, cumque a Botscaio aliquot millium coronatorum summam sibi mutuo dari petens, repulsam forte pateretur, militibus suis ut castella Botscaii diriperent, et omnem eius thesaurum auferrent, serio imperavit. Botscaius igitur ita accensus publice proclamari curavit, se Heiduccis qui sub imperio suo stipendium facere vellent, quatuor Ioachimicis in mensum numeraturum et liberam omnium quae acquirerentur praedam relicturum. Hoc audito Heiducci 6000 qui sub Belioiosa stipendium fecerant, ad Botscaium statim defecerunt, cumque eorum numerus indies magis augetur, militesque silesii et alii secure viverent, impetu in eos facto 4000 variarum nationum milites trucidarunt. Confugerat autem Belioiosa ipsemet et cum trecentisque vitibus ad Varadinum maius, dumque circa spoliorum partitionem Heiducci occuparentur, traiecto Tibisco flumine fuga sibi consulens relicta Cassovia urbe Epperiaque civitate praeterita, in arcem Cibiniam ad Tursonem sese recepit, quam arcem paulo post Heiducci gravissima obsidione cinxerunt, nec obsidionem facile, donec Belioiosa sibi traderetur soluissent, nisi ad Cassoviam Georgius Basta cum copiis suis applicasset, atque ita ad Botscaium sese uti reciperent, necessitas eos admonuisset.

Postquam igitur cum universo superioris Hungariae tractu, 5. potissimum regiae liberaeque civitates, quae numeratur Cassovia, Epperia, Leutsa, Barfeldia, et Zebena, in extremum periculum incidissent, ita ut prater omnium expectationem repentino quasi undarum fluctu a seditiosis (maxime vero Cassovia, quam castrorum praefectus officii ratione tueri, nec sese ab ea quem admodum et ab Epperia subducere debuisset) obrutae occuparentur, itaque ut huic malo remedium aliquod adhiberetur et conatibus seditiosorum mature obviam iretur, Georgius Basta cum caesareis copiis, civitates illas ab incursionibus propugnaturus, et nitore tranquillitatisque pristinae restitutus advenit.” ARTHUSIUS DANTISCANUS: *i. m.* (5. jegyzet) Tom. VI. Lib. II. 29–32.

hazugságoknak. Az első, hogy Bocskai már hosszú évekkkel Belgioioso hivatalba lépése előtt lepaktált a törökkel, szervezkedett Báthory Zsigmond Erdélybe való visszahívására, ezért veszítette el a birtokait. A mohósága és a hatalomvágya (hogy ő legyen az erdélyi fejedelem és a magyar király) volt tehát az oka a történeteknek. A második az erdélyi és magyarországi urak lázadása királyuk ellen, hogy a maguk akarata szerint éljenek, mindent maguk között szétosztva. A harmadik a kassaiak zendülése volt; ők azért lázadtak fel, mert Belgioioso visszavette a templomokat és az egri káptalant a lutheránus bitorlókól. A városi plébániatemplomba két jezsuitát rakott, a jövedelmét pedig egy tisztartóra bízta, és letétbe helyeztette, amíg nem tisztázódnak a viszonyok. Hazugság, hogy később azért nem nyitották meg a város kapuit Basta előtt, mert bent voltak Bocskai katonái, én ugyanis ott voltam – írja. Bocskai nem bízott a kassaiakban, és visszavonult a váraiba. Bent alig maradt 300 rongyos gyalogos, akik közül a legidősebb nem töltötte be a 16. életévét. Az igazság, hogy annyi gaztett volt a rovásukon, hogy nem kaptak volna kegyelmet; kifosztották a gróft, a papokat, a hadseregpénztárt, kiszabadították az összes török foglyot, akik Belgioioso rabjai voltak, sőt egy Giovanni Leonardo nevű tisztet is meggyilkoltak, egy olasz katolikus kereskedő pedig csodával határos módon menekült csak meg előlük. A negyedik a hajdúk lázadása és a Petz regiment németjeinek a lemészárlása volt. Ez a lázadás Lippay és Némethy Balázs hamis leveleinek az eredménye volt. Őket ugyanis Bocskai megvesztegette, vagyis nem vallási ok volt a háttérben. Pedig mindkettőjüket rendszeren fizette a gróf, Némethy még az asztalánál is étkezhetett. Az ötödik, hogy Diószeg után a gróft nem engedték be Kassára. Ennek azonban nemcsak a polgárok, hanem Lassota élelmészeti tiszt és a többi tiszt is részese volt. Nem engedték ki a gróf feleségét sem a többi hozzátartozójával, csak hogy alkalmat adhassanak arra, hogy később az asszonyt megtámadják és kirabolják. A lázadók hazudnak, amikor azt állítják, hogy Belgioioso nem is ment Kassára. Az is hazugság, hogy azért adták át a várost a hajdúknak, mert nem volt mivel és kivel megvédeniük, ugyanis a tábornok otthagya őket, és elmenekült Szepesváraljára.¹¹

Ez a néhány oldalas emlékirat, ha szigorúan a tartalmát nézzük, azon túl, hogy átüt rajta a személyesen átélt viszontagságok friss emléke, és hogy az események több, eddig nem ismert apró részletére világít rá, tulajdonképpen új információt nem hordoz. Az érv ugyanis, hogy az egész Bocskai-féle mozgalom „nem a religióért, hanem a rebellióért” volt, már Belgioioso 1604. október 17-i, tehát az eseményekkel egy időben keletkezett, eccedi Báthory Istvánnak írt levelében szerepel.¹² Van azonban egy nagy különbség: két évvel később, 1606-ban már mondhatni történelmi távlatai vannak az ügynek, amely bejárta egész Európát. Megszülettek pro és contra a felkelést elítélő vagy éppen igazoló röpiratok, a nyugati közvélemény a magyarok és a császár konfliktusát összekötötte a török békével és a birodalomban a katolikusok és a protestánsok között egyre feszültebbé váló viszonytal. Ez a nemzetközi kontextus az, amelyben Magni a híres leuveni konvertitához, Lipsiushoz, tehát nem akárkihez intézi az emlékiratát. Amint az ún. szerencsi kiáltvány tette,¹³ a *Mercurius Gallobelgicus* is nagyon ügyesen, csak néhány személyhez kötve próbálja igazságosként beállítani Bocskai és a magyarok ügyét, ott a zsarnok császárt és tanácsosait, itt Belgioiosót, a császár képét állítva a központba. Le kell azonban szögeznünk, hogy műfaji szempontból két erősen különböző iratról van szó, és míg a kiáltvány propagandisztikus tendenciája igen erőteljes, hogy azt ne mondjuk, sulykolja a mondanivalót, addig a *Mercurius*-ban olvasható szöveg a korabeli publicisztika, a születőben lévő modern újságírás terméke. A részrehajlás persze itt is egyértelmű, az események protestáns szellemben történő bemutatása is tendenciózus, de a kiadónak nem lehetett célja az ennél határozottabb állásfoglalás, már csak széles olvasóközönségére és az eladhatóságra való tekintettel sem. Elég volt, ha sugall; ebbe pedig nem illeszkedett bele a kiáltvány vagy

¹¹ BA D 325/3 inf. Fol. 3r.

¹² NAGY László: *A Bocskai szabadságharc katonai története*. Bp. 1961. Akadémiai Kiadó, 68.

¹³ Vö. a nem teljes szöveget magyarul: *Magyar történelmi szöveggyűjtemény*. 1. Szerk.: SINKOVITS István. Bp. 1967. Tankönyvkiadó Vállalat, 285–300.

egyéb Bocskai-párti szövegek határozott uralkodóellenessége. De nem olvashatunk benne a Bocskait kiválasztó isteni gondviselésről sem, csak a szabadság sárba tiprásáról és a piszkos anyagiakról. Ebből a célból nagyszerűen fel lehetett használni egy olasz katolikus tábornok személyét; mai kifejezéssel azt is mondhatjuk, hogy a *Mercurius* karaktergyilkosságot követett el. Az olaszok különben sem voltak túlságosan népszerűek Németországban; rajtuk keresztül rá lehetett mutatni a római Antikrisztusra. Így ez a mindössze három oldal ország-világ előtt szégyenletessé és gyűlöletessé tette a gróf személyét és az általa képviselt katolikus ügyet.

Hogy a vádak mennyire Belgioioso elevenébe találtak, azt Bocatius János emlékiratai árulják el. Bocatius volt, mint ismeretes, Bocskainak a német birodalomba küldött követe, aki rengeteg iratot, nyomtatványt vitt magával abból a célból, hogy megismertesse a felkelés ügyét a nyugati közvéleménnyel, és egyúttal igazolja a jogosságát, cáfolva a lázadás, illetve a törökkel való lepaktálás vádját. Bocatiust azonban feltartóztatták, elvették a holmijait, és Prágában börtönbe vetették. Ott aztán megjelent a gróf is, aki, ha hihetünk Bocatiusnak, személyesen vett részt a megkínzásában.¹⁴ Nem árulja ugyan el, hogy ennek azon kívül, hogy kegyetlen ember volt, mi lehetett az oka, Magni fentebb idézett beszámolója és levele viszont véleményem szerint egyértelművé teszi, hogy Belgioioso a személyét lejárató és hiteltelenítő vádakak akarta megtorolni; mert nem lehet kétséges, hogy a levélben említett secretarii között ott volt maga Bocatius is.

Magni szerint Bocskai és a magyarok természetesen bűnösök, nemcsak mert összevissza hazudoznak és rágalmaznak, hanem mert eretnekek is, akik a vallás ürügyén fellázadtak uralkodójuk és a katolikus hit ellen: „az igazság, hogy a lázadást fondorlatos módon tervelték ki, és hajtották végre, valódi jogalap nélkül...” De a legfőbb bűn a szemében mégsem az eretnokség vagy az engedetlenség. Így folytatja ugyanis a mondatot: „habár az is igaz, amint Arnoldus Clapmarus írta az Államok titkairól szóló traktátusa első könyvének 14. fejezete vége felé, hogy a magyarok a védekezés ürügyén inkább akarnak török szolgaságba jutni, mint elveszíteni királyválasztó jogukat.”¹⁵

A mindössze 30 évet élt Arnold Klapmeier az altdorfi egyetem történelem és politikatudományi professzora volt, az itáliai–németalföldi gyökerű késő humanizmus egyik képviselője, akinek a leghíresebb műve a *De arcanis rerum publicarum libri sex* Brémában jelent meg 1605-ben, egy évvel halála után. A főleg német nyelvterületen népszerű mű, amely 1673-ig 13 kiadást ért meg, az abszolutista államrezon-irodalom egyik korai terméke volt.¹⁶ Tulajdonképpen egy kézikönyv, amely a kormányzás mindennapi praxisához nyújt segítséget, és a birodalmi fejedelmek érdekeinek megfelelően a vallási

¹⁴ BOCATIUS János: *Öt év börtönben (1606–1610)*. Bp. 1985. Európa Könyvkiadó, 64. Bocatius útjáról legújabbán vö. TESZELSZKY, Kees: *Üzenet az utazótáskából. Kora újkori diplomáciai kapcsolatok Németalföld és Magyarország között a Bocskai-felkelés alatt*. In: *Portré és imázs. Politikai propaganda és reprezentáció a kora újkorban*. Szerk.: HORN Ildikó, G. ETÉNYI Nóra. Bp. 2008. L'Harmattan Kiadó, 127–147; TESZELSZKY, Kees: *Bocskai István követének iratai az európai politika tükrében*. In: *Színlelés és rejtőzködés. A kora újkori magyar politika szerepjátékai*. Szerk.: G. ETÉNYI Nóra, HORN Ildikó. Bp. 2010. L'Harmattan Kiadó, 125–145.

¹⁵ „benché fosse vero quanto ha lasciato scritto Arnoldo Clapmario nel suo trattato de secreti delle republiche al capitulo 14. del primo libro circa il fine cioè che gl'Ongari sotto specie di patrocinio si siano più presto voluti mettere in servitù del Turco, che perdere, ne lasciarsi levarla raggione di creare il loro re...” BA D 325/3 inf, fól. 3v. Clapmarus művének 1611-es kiadását használtam: CLAPMARIJ, Arnoldi: *De arcanis rerum publicarum libri sex*. Amsterodami, 1611. Az idézet: „Illud memoratu hoc loco dignissimus est, de populo Ungariae, qui patrocinii specie in Turcarum servitutem redigi maluit, quam sinere regis creandi potestatem sibi extorqueri.” I. Lib. 24–25. <http://books.google.hu> (2011.07.23.)

¹⁶ Vö. Gerhard OESTRICH szócikkét: *Neue Deutsche Biographie*. 3. Bd. Aachen, 1957. 260; [internetes kiadás] <http://www.deutsche-biographie.de/pnd124304567.html> (2011.08.16.)

egységet propagálja mint az alattvalói engedelmesség egyik legfontosabb alkotóelemét. A mű egy példányát megtaláljuk Pázmány Péter unokaöccsének, Pázmány Miklósnak a könyvtárában is.¹⁷ Magni ebben az esetben is pontosan idézi azt az egyetlen mondatot, amely a magyarokról szól. A 14. fejezet egyébként a magisztrátusok királyok általi kinevezésének jogát és a jus comitiorumot tárgyalja.¹⁸

De még nincs vége a mondatnak, amely a következőképpen folytatódik és végződik: „[a magyarok] ugyanis ezt tették [ti. inkább a török szolgaságra adták a fejüket] az 1604-es pozsonyi országgyűlés végzése között tett cikkely miatt, amely a katolikus egyház visszaállításáról szólt, fellázadva és felkelve törvényes és természetes uruk, ő császári felsége ellen.”¹⁹ De mi szüksége volt erre a rövid eszmefuttatásra Magninak Klapmeiertől a magyarok királyválasztó jogáról, azon kívül persze, hogy bizonyíthatta naprakész tájékozottságát a kor egyik leghíresebb politikaelmélet-írója előtt? Magni már 1604-es levelében igyekezett a legjobb színben feltűnni Lipsius előtt: hangsúlyozta, hogy mekkora öröm töltötte el, amikor Bécsben megkapta két kötetét, amelyek közül az egyikben a *De constantia*, a másikban a *De politica* volt.²⁰ E két műben fejtette ki Lipsius, mint köztudott, újsztoikus filozófiáját a minden viszontagságok között egyedül követendő helyes magatartásról, az állhatatosságról, illetve az állam helyes kormányzásáról, amelynek alapja a szenvedélyek által el nem homályosított bölcsesség, formája pedig az alkotmányos monarchia. A szenvedélyek azonban maguk alá temethetnek mindent; Klapmeier, aki Lipsius nyomdokain haladt, mint láttuk, azt írta, a magyarok inkább dobják oda a szabadságukat, mint hogy egyik sarkalatos jogukat, a szabad királyválasztó jogot elveszítsék. Hát nem esztelen dolog ez? Hát nem a vesztébe rohan az az ember, akit szenvedélyei elragadnak, nem hallgat a józan észre, és a nagyobbik rosszat választja a kisebbik rossz helyett? Nem bűnös dolog, hogy Bocskai, felrúgva minden jogot, törvényes és természetes ura helyébe akart lépni, ráadásul török vazallusként? Hová vezet ez? Magni Bocskait és a magyarokat a sztoikus életeszmények (mint amilyen az állhatatosság, a bölcsesség, a mértékletesség) megsértésében marasztalja el. Minden más, eretnokség, lázadás, tehát a vak szenvedély különböző aspektusai, ennek csak a következménye. Ha igazam van, akkor a fentebbi iratok a Bocskai-felkelés körül kibontakozó propagandaháború egy újabb, eddig figyelemre nem méltatott morálfilozófiai aspektusára is rávilágítanak.

KRUPPA TAMÁS

¹⁷ KOVÁCS Eszter: *Pázmány Miklós és Olomouc*. = Magyar Sion. Új folyam 1. (43.) 2007/2. 237.

¹⁸ CLAPMARIUS: *i. m.* (15. jegyzet) 34–36.

¹⁹ „che ciò havessero fatto per il decreto posto nelle constitutioni stabelite nella dieta di Possonio del 1604. il quale tratta di restituire la religione catolica romana perché si sono rivolti e ribellati contra la cesarea maestà loro re naturale signore legittimo.” BA D 325/3 inf, fol. 3v.

²⁰ Lipsius két leghíresebb műve, a *De constantia* 1584-ben Antwerpenben, a *De politica* pedig Leidenben, 1589-ben jelent meg először.